

Генерал-потпуковник РАЈКО ТАНАСКОВИЋ

УТИЦАЈ САВРЕМЕНИХ БОРБЕНИХ СРЕДСТАВА НА ПАРТИЗАНСКА ДЕЈСТВА

Облик рата нема и не може имати утицаја на то да ли ће се или неће у ратним дејствима употребити ово или оно борбено средство, укључујући ту и средства за масовно уништавање, нуклеарна и друга. Он може имати извесног утицаја на начин употребе средстава, избор циљева и карактер дејства, али не и на могућност употребе. Значи, и земља која се буде одлучила да пружи отпор агресору кроз форме партизанског рата мора рачунати да ће против ње бити употребљена сва средства којима у датом моменту буде располагала противничка снага укључујући и нуклеарно оружје. С тим у вези поставља се питање каквог утицаја може имати примена средстава за масовно уништавање на партизански рат и на борбена дејства партизанских јединица, тј. на тактику. Тачан одговор на ово питање веома је тешко дати с обзиром да средства за масовно уништавање још нису примењена у пракси (осим у Јапану и на полигонима), а све док једно средство не буде у борби испробано није могућно извучити неке чврсте закључке о његовом утицају на форме и методе борбених поступака јединица. Због тога ћемо поћи само од неких претпоставки које могу бити мање или више реалне и на тој бази размотрити само главна савремена борбена средства у која свакако спада првенствено нуклеарно оружје, а затим авијација, хеликоптери и оклопне јединице.

НУКЛЕАРНО ОРУЖЈЕ

Свака појава нових борбених и техничких средстава у прошлости имала је мањег или већег утицаја на војну доктрину, концепцију вођења рата и тактичке поступке јединица у борби. Ово се нарочито односи на промене у тактици. Може се рећи до сада готово није било ни једног новог оружја које није довело до извесног еволуирања тактичких принципа и начела, без обзира да ли су у питању биле крупне промене, адаптације или само мање коректуре у примени тактичких принципа при организовању и извођењу борбених дејстава. У ствари највише се радило о овом последњем, нарочито после појаве ватреног оружја, с обзиром да је касније долазило до његовог усавршавања.

Тако је било раније. Међутим, појава нуклеарног и термонуклеарног оружја представља потпуно нов квалитет који уноси револуционарне промене и у стратегију и у тактику, како код оних који таквим средствима располажу, тако и оних који их немају. Чињеница да нуклеарно оружје представља борбено средство огромне разорне и уништавајуће снаге, да се ефекти његовог дејства на живу силу и материјална средства испољавају истовремено на три начина (механички, топлотни и радиоактивни ефекти) и да се у арсеналу ратне технике до сада није ништа слично појавило, само по себи говори да је наступило време озбиљног преиспитивања раније важећих доктринарних погледа на рат и борбена дејства. На том плану је доста учињено, али остаје још доста да се учини.

Једно време било је прилично дискусије о томе да ли је нуклеарно оружје само средство стратегије преко кога она остварује своје циљеве, или ће оно моћи бити употребљено и у тактичке сврхе, тј. постати тактичко оружје. Овакву дискусију проузроковали су, пре свега, ограничен, односно мали број атомских бомби којима су атомске силе располагале непосредно после другог светског рата и њихова јачина (углавном 20 КТ и јаче). Сасвим је разумљиво што су у то време атомске бомбе представљале првенствено средство стратегије. Кажемо првенствено због тога што нема ни једног средства које би било стратегијског значаја а да истовремено не би било и тактичког, с обзиром да на њу посредно или непосредно испољава свој утицај. Данас, међутим, кад поред хидрогенских бомби и атомских од 100 КТ постоје и мање — од 0,5, 1, 2, 10 итд. КТ, дискусије о томе да ли је нуклеарно оружје стратегијско или тактичко средство постају потпуно беспредметне, јер је оно истовремено и стратегијско и тактичко средство. Но, не ради се само о томе да су се појавиле атомске бомбе мање снаге, већ о чињеници да се „клуб атомских сила“ стално проширује и да данас за већину развијених земаља производња атомске бомбе не представља такорећи никакву техничку загонетку, а то што их још увек производе само велике силе може се објаснити њиховим материјалним могућностима и одређеним концепцијама њихове политике и стратегије.

Понегде се још увек могу чути мишљења да нуклеарно оружје представља средство које би могло да искључи или бар да озбиљно доведе у питање избијање новог светског рата. То се објашњава, најчешће, чињеницом да средства за масовно уништавање нису више монопол само једне државе, да је у погледу квалитета и броја до сада произведених нуклеарних средстава постигнута равнотежа снага између водећих блоковских сила, и на крају што употреба нуклеарног оружја даје подједнаке изгледе на успех, односно неуспех, и нападачу и нападнутом. Колико је ова теза реална и прихватљива, у то на овом месту радије не бисмо улазили. Добро би било ако би нуклеарно оружје одиграло такву улогу с обзиром да до сада ниједно произведено борбено средство није могло да спречи избијање рата. Међутим, оно о чему треба говорити и што постаје врло реална претпо-

ставка јесте то да би употреба нуклеарног оружја са било које стране, на било којем месту и у било којем обиму — макар се радило само о једној атомској бомби — представљала увод, тј. одпочињање новог светског рата. То би представљало у неку руку ланчану реакцију која се не би зауставила све до укључивања свих земаља у вртлог новог светског рата. Врло је тешко чак и претпоставити да би у нуклеарном рату ма која земља могла остати по страни од догађаја, с обзиром да средства за масовно уништавање по последицама које изазивају превазилазе локалне и регионалне оквире. Ниједна од страна која располаже нуклеарним оружјем не би ни хтела ни могла дозволити себи да ратује само класичним оружјем док друга у исто време употребљава средства за масовно уништавање.

Ово може, а и не мора, да буде један од разлога због кога до сада нуклеарно оружје није употребљено у локалним сукобима који су на разним крајевима света избијали после другог светског рата и који на појединим местима још трају.

Потенцијална опасност која прети од избијања новог светског сукоба у коме би била употребљена средства за масовно уништавање као и све оно што та средства прати — ревидира (у извесном смислу) до сада важеће доктринарне погледе на партизански рат, како у погледу целисходности таквог облика рата у савременим условима, тако и у погледу његовог вођења кад једна земља не располаже нуклеарним наоружањем.

Да ли ће нека земља прихватити партизански рат или неће ствар је конкретних услова, могућности и процена, али упркос томе са доста вероватноће може се претпоставити да у будућности партизански рат неће као раније бити изузетна и ретка појава. Наиме, сасвим је вероватно да партизански рат може прихватити свака земља која би постала жртва агресије без обзира на величину снага, уколико, наравно, претпоставља да би могла водити рат на сопственој територији ако за такав рат буде припремљена у првом реду у морално-политичком погледу. Сасвим је друга ствар у које време би једна земља могла прећи на партизански рат, да ли ће га прихватити као главни или помоћни облик, да ли ће одмах на почетку непријатељеве агресије прећи на партизански рат или ће то уследити у каснијим етапама ратних дејстава итд. Али упркос томе изгледа да не подлеже сумњи претпоставка да би убудуће партизански рат узео много шире размере и обухватио знатно већи број земаља, него што је то био случај у прошлости, па и у току другог светског рата. Партизански рат као форма отпора агресору може постати привлачан нарочито за мале земље које не располажу властитим нуклеарним средствима и које се у односу на непријатеља и по другим средствима налазе у инфериорном положају. За такве земље, наравно под условима да располажу одговарајућим морално-политичким снагама, партизански рат могао би бити једина реална претпоставка и избор.

У вези са напред изнетим поставља се питање какав би утицај могла имати употреба нуклеарних средстава на партизански рат и

борбена дејства партизанских јединица у савременим условима. Пошто би потпун одговор на ово питање захтевао веће и исцрпније студије, што прелази оквире постављене овим делом, то ћемо се у даљем разматрању задржати само на неким основним питањима из домена партизанског ратовања, на која употреба нуклеарног оружја може имати најјачи утицај.

Пре свега, врло је вероватно да убудуће ниједна земља која је одлучила да води партизански рат неће чекати да агресор окупира целокупну територију, да разбије њене оружане снаге, па да тек онда припрема, организује и води партизански рат. Напротив, нормално је претпоставити да ће свака таква земља још за време мира предузети све мере да читав народ припреми за партизански рат и да ће на том плану обезбедити све неопходне морално-политичке и материјалне услове за успешан почетак, ток и завршетак рата, тј. за потпуну победу над агресором.

Даље, нуклеарно оружје може испољити веома снажан утицај на организациону структуру и формацијски састав партизанских јединица. Наиме, велико је питање да ли ће у тим условима бити опортуно стварање крупних јединица као што су партизанске дивизије и корпуси, кад се зна да веће јединице, ако се нађу на окупу, макар и за најкраће време, постају веома осетљиве на нуклеарна дејства. Врло је вероватно да се решења морају тражити у стварању мањих јединица, не већих од бригаде, које би биле способне не само за брже покрете и маневре, већ и за заштиту од непријатељских нуклеарних средстава. Коначно, уколико се негде и некада буду стварале и крупније јединице то вероватно неће бити стални и непроменљиви формацијски састави, већ повремено обједињавање неколико јединица ради извршења конкретног задатка, после чега се морају деконцентрисати.

Велико је, такође, питање да ли ће се при употреби нуклеарног оружја, у партизанским дејствима, моћи стварати фронтови чак и онакви какве смо ми имали, нарочито у последњој етапи рата, а да и не говоримо о облицима фронтова који су стварани на другим ратиштима у другом светском рату. Наиме, врло је вероватно да ће фронтове у чијим би основама лежале велике густине снага и средстава на утврђеним линијама и појасевима одбацити сви, а да ће то урадити партизанске јединице у то не може бити никакве сумње. Јер, сасвим је сигурно да нуклеарно оружје обезбеђује релативно брз пробој сваког фронта, без обзира на степен фортификацијске организације положаја и на чврстину трупа које их бране.

Наравно, из овога не би требало извлачити закључак да партизанске јединице и убудуће неће формирати баш никакав фронт према непријатељу, али је више него сигурно да ће фронт у новим условима бити изражен првенствено одбраном осетљивих зона и праваца, са великим али и контролисаним, међупросторима, великом дубином распореда јединица и високом активношћу јединица на свим степенима командовања. При томе дозвољава се претпоставка да би се јаче груписање снага на фронту вршило само за потребе активних

дејства, а не за одсудну одбрану положаја методима статичке одбране. Јер, свако веће груписање снага на фронту и дуже задржавање јединица ради одбране положаја крије у себи опасност да се јединице изложе поражавајућим ударима непријатељских нуклеарних средстава. С овим у вези поставља се и питање који се циљеви јављају као рентабилни за дејство нуклеарним оружјем и како у савременим условима треба уопште гледати на овај проблем. Наиме, може се рећи да је све до 1958. године владало мишљење да се као нуклеарни циљеви јављају крупни друштвено-политички и индустријски центри, што значи градови и велика насељена места; затим, рејони концентрације крупнијих снага противника, а што се јединица на положају тиче, сматрало се да је батаљон, односно дивизион, најмања јединица против које би било целисходно употребити нуклеарно оружје. Значи, батаљон и јединице одговарајуће јачине јављале су се као рентабилни атомски циљеви. Мање јединице нису, по правилу, узимане у обзир. Док је ситуација била таква пре неколико година, данас је стање у том погледу нешто другачије. Данас већ преовлађују схватања да као рентабилне атомске циљеве, поред великих објеката, треба рачунати чете, па чак и водове, уколико буду прикупљене на једном месту, било на положају у одбрани, маршу или на одмору. Поставља се даље питање зашто је за релативно кратко време дошло до еволуирања гледишта по овом питању и да ли разлоге за то треба тражити у повећању тактичкој важности мањих јединица као што су чете, водови и јединице одговарајуће величине. Очигледно је да разлици нису у томе, јер чета је и даље остала углавном онаква каква је била раније, тако да њен значај није ни опао ни порастао за последњих неколико година. Ради се овде о нечем сасвим другом, а у првом реду о знатном повећању количина произведених нуклеарних средстава. Више се уопште не ради о десетинама и стотинама атомских бомби. Њихов број, ако узмемо у обзир све атомске силе, пење се данас на десетине хиљада, што само по себи говори да се и број рентабилних атомских циљева мора повећавати приближно истом прогресијом.

У вези са напред изнетим треба, такође, имати у виду да велике атомске силе данас форсирају производњу управо атомских бомби мале и средње снаге тзв. тактичке атомске пројектиле, очигледно да би се што пре дошло до таквих средстава чија ће масовна употреба, првенствено по објектима тактичког значаја, и то кад се противничке снаге налазе у непосредном контакту, обезбедити што успешније напредовање пешадије и тенкова, а да се при томе сопствене снаге које се налазе у борбеном поретку не изложе опасности од дејства властитих атомских средстава. Према томе, све ово упућује на закључак да је питање рентабилности циљева за атомска дејства ипак јако релативна ствар и да то у првом реду зависи од тога са колико се и каквим атомским средствима буде располагало у конкретној ситуацији. Коначно то важи кад су у питању и сва друга борбена средства. Тако, на пример, из нашег рата познато је да је непријатељ у периоду огромне надмоћности у техници употребљавао артиљерију и авија-

цију чак и против малих партизанских група, па и појединаца, што свакако не би чинио да није имао довољно авиона, артиљеријских оруђа и муниције. Јер, оног момента кад се код њега осетила велика оскудица у борбеним средствима, што је било нарочито карактеристично за завршни период рата, непријатељ је и те како водио рачуна где и на који начин да их употреби. У овом периоду непријатељ не само што није тражио мање партизанске јединице по терену, већ се врло често догађало да читаве наше бригаде и дивизије буду поштеђене од дејства непријатељеве авијације, без обзира на то што су се налазиле на маршу у колонама и што још увек нису имале такорећи никаква средства за успешну противавионску одбрану. Непријатељева авијација настојала је да дејствује по оним циљевима који су за њега у датом моменту били најопаснији, па према томе и најрентабилнији, а то, код малобројне и слабе авијације, очигледно нису могле да буду све јединице, без обзира на њихову величину. Можда није изабран најбољи пример за поређење, али он ипак говори да у савременим условима партизанске јединице не могу рачунати да против њих непријатељ неће употребити атомско оружје само зато што ће се појављивати у малим формацијским саставима, као што би била нереална претпоставка да ће свака већа јединица, само зато што је велика, бити рентабилан атомски циљ. Потенцијално она то свакако јесте, а да ли ће и у стварности то постати, зависи првенствено од количине атомских средстава којима непријатељ буде располагао, као и од других елемената конкретне тактичке ситуације.

Следеће веома важно питање јесте: какав би утицај могло имати нуклеарно оружје и његова употреба на слободну територију у партизанским дејствима, у смислу њене улоге и значаја? У вези с овим питањем потребно је одмах нагласити да за сада не постоје никакви разлози који би говорили да би значај слободне територије и њена улога у будућем партизанском рату могли бити доведени у питање. Све оне функције које је слободна територија имала у прошлости, остају актуелне и за савремене услове, иако се проблеми које треба решавати јављају у нешто друкчијем светлу. Ово се нарочито односи на слободне територије која ће вероватно бити веома привлачан објекат дејства непријатељског нуклеарног оружја, готову кад се ради о великим подручјима која су густо насељена и на којима се налазе важни друштвени, политички и економски објекти. Наиме, велико је питање да ли ће убудуће слободне територије моћи да послуже, поред осталог, и за груписање јачих партизанских снага, било да се на њима одмарају, реорганизују, преформирају и сл., било да тако груписане крену у борбене акције ван подручја слободне територије у разним правцима, или пак, према једном већем непријатељском објекту. Врло је вероватно да се таква улога убудуће неће моћи додељивати слободној територији, бар што се тиче дужег задржавања крупнијих јединица на њој. То је једно. А друго, у савременим условима мораће се, вероватно, предузимати и одговарајуће мере да се слободна територија, нарочито градови и већа насељена места, „испра-

зни“, тј. да се већи део становништва исели из градова и распореди на ширем подручју, по мањим селима и засеоцима, а некада и ван насељених места: по баракама, земуницама, под шаторима и тсл. Наравно, то поставља веома сложене проблеме и пред цивилне органе народне власти на слободној територији, и пред војно-територијалне органе и организације за дотичну територију. Решење ових и сличних проблема сигурно ће се тражити, поред осталог, у прецизно израђеним плановима евакуације становништва и изградњи одговарајућих објеката за смештај становништва ван градова и насељених места. Овај задатак, и то не само у погледу планирања и предвиђања, већ и у смислу предузимања конкретних мера, вероватно ће се извршавати у склопу осталих припрема за одбрану земље, при чему се мора водити рачуна да се још одмах на почетку рата сви већи градови могу наћи под ударом непријатељевог нуклеарног оружја. Оно што у том погледу важи у почетку рата за читаву земљу, остаје у пуној важности за слободне територије које ће се у току рата стварати. Разуме се, кад говоримо о потреби иселјавања становништва из градова на слободну територију ни у ком случају не мислимо да ће то бити тотална евакуација. Јер, да ли ће се живот на слободној територији колико-толико нормално одвијати, зависи добрим делом од тога у каквом су стању градови и све оно што се у њима налази. Управо због тога не може ни бити говора о неким тоталним евакуацијама.

Даље, раније смо имали такав случај да је само слободна територија представљала сигуран и поуздан ослонац за смештај и чување како већих количина материјалних средстава, тако и болница и других санитетских установа, у чему су не малу улогу имали управо градови и већа насељена места. Тако ће то вероватно бити и убудуће, с том разликом што и складишта материјалних средстава и болнице морају ићи из градова.

Што се тиче одбране слободне територије, треба такође рачунати са неким новим моментима, који се јављају као логична последица употребе нуклеарног оружја у партизанским дејствима. Према искуствима из нашег рата познато је да се успешна одбрана слободне територије заснивала на одбрани појединих важних праваца, првенствено комуникацијских, са распоредом снага на читавој дубини, при чему су најјаче снаге најчешће биле груписане у унутрашњости те територије, у њеном центру, да би се по потреби могле ангажовати у свим правцима, било активним дејствима или да поседну и бране положаје у дубини. Према томе, само мање снаге биле су у непосредном борбеном контакту са непријатељем док су се веће налазиле груписане у дубини територије, што значи ван непосредног борбеног контакта са непријатељем, тј. његовим снагама које дејствују са земље. Оваква концепција одбране слободне територије мораће, вероватно, да претрпи извесне промене, с обзиром да у потпуности не одговара захтевима партизанских дејстава при употреби нуклеарног оружја. Наиме, ако би структура одбране слободне територије у новим

условима била истоветна са оном из другог светског рата, тј. уколико би се јаче партизанске снаге и даље груписале у унутрашњости слободне територије — ван борбеног контакта са непријатељем партизанске јединице би могле доћи у положај да буду поражене пре него што би стигле да се ангажују у борби. Због тога је врло вероватно да ће ради одбране слободне територије у савременим условима бити целисходније да се јаче партизанске снаге истурају ближе непријатељу, да резерве буду деконцентрисане и ближе јединицама које су у контакту са непријатељем, а да се маневром снага од фронта према дубини и активним дејствима обезбеди одбрана слободне територије. Наравно, ово никако не значи да слободну територију, нарочито ако је у питању шире подручје, треба оголити и оставити је без икаквих снага чак и на већој дубини, с обзиром да би она у том случају постала врло осетљива на ваздушне десанте. Да би се ова опасност отклонила биће потребно да се у њеној унутрошњости нађу мање партизанске јединице, вероватно не веће од чете, чији би задатак био да се боре против десаната, иако ће основу ове борбе сачињавати наоружани народ, тј. становништво које у ту сврху треба да буде организовано и припремљено.

Сада да се поново вратимо на питање одржавања непосредног борбеног контакта са непријатељем и да видимо да ли такав поступак и у којим случајевима представља ефикасно средство за обезбеђење партизанских јединица од дејства непријатељског нуклеарног оружја. Питање је врло интересантно поготово што данас постоји прилично распрострањено мишљење да одржавање непосредног борбеног контакта са непријатељским снагама представља у свакој прилици нај-ефикасније средство за заштиту јединица од нуклеарних напада. Ако пођемо од познате истине да се нуклеарно оружје јавља као нож са две оштрице, тј. да ће у одређеним условима представљати опасност и за оног ко га употребљава, онда се одржавање што тешњег контакта са непријатељем поставља као императиван задатак. Међутим, кад је реч о конкретној реализацији ове поставке ствар стоји мало другачије, односно велико је питање да ли до ње може да дође у свим условима и ситуацијама, а да се при томе не постигне супротан ефекат од онога који се жели. Тако, на пример, ако пођемо од претпоставке да непријатељ поседује нуклеарно оружје, а партизанске снаге не располажу њиме, што ће вероватно бити нормалан случај, онда се одржавање непосредног борбеног контакта са непријатељем може прихватити као целисходно решење, али ако само партизанска јединица у погледу других средстава буде бар у прилично равноправном положају са непријатељем. У противном могло би се догодити да се партизанске јединице непотребно излажу ударима надмоћније технике и да буду поражене и без употребе нуклеарних оружја од стране непријатеља. Значи, надмоћнијем непријатељу би управо конвенирало да му се партизанске јединице што више приближе. Ово се нарочито односи на одбрамбена дејства партизанских јединица, с обзиром да су оне у том случају готово редовно слабије од непријатеља, како у

људству тако и у наоружању. Што се, пак напада тиче, где партизанске јединице имају иницијативу, одржавање непосредног борбеног контакта са непријатељем може у таквим условима да представља прилично сигурну заштиту јединица од дејства нуклеарних средстава, бар за оне јединице и делове који се налазе у првом борбеном ешелону. Партизанске јединице које се налазе у позадини непријатеља, које у нападним дејствима врше обухвате и обиласке, као и оне које се убацују у непријатељев распоред, вероватно неће бити нападнуте нуклеарним средствима, с обзиром да њихов положај у односу на непријатеља сам по себи веома отежава такву могућност. Значи, кад је реч о целисходности одржавања непосредног борбеног контакта са непријатељем у партизанском рату могао би се извући закључак да треба увек полазити од конкретне ситуације сваке партизанске јединице. Јер, свако шаблонизирање поступка баш по овом тактичком проблему крије опасност да се непријатељ успешно обрачунава са партизанским јединицама и без употребе нуклеарног оружја.

Употреба нуклеарног оружја од стране агресора у евентуалном будућем рату, поред већ изнетог, поставља пред партизанску тактику још неке деликатне проблеме који ће се морати решавати на мало друкчији начин него што је то раније био случај. Нуклеарно оружје испољиће свакако веома снажан утицај на борбене поступке јединица што нарочито важи за покрете, маскирање и облике маневра у појединим тактичким радњама.

Узмимо питање покрета и маневра јединице. Према ономе што се до сада зна изгледа да су јединице у покрету (поготово веће и на откривеном терену) знатно осетљивије на нуклеарна дејства од оних које се налазе на положајима, из простог разлога што се јединице на положајима налазе у растреситом борбеном поретку, што су укопане, маскиране и што се најчешће налазе у непосредном борбеном контакту са непријатељем. Да би се проблем покрета јединица могао, ако не у потпуности решити, оно бар ублажити, врло је вероватно да ће се јединице још више него раније морати оријентисати на ноћне покрете; због могућности откривања јединица за време ноћних покрета маскирање још више добија на значају, нарочито кад су ноћи светле а јединице принуђене да се крећу по откривеном терену; у једној маршевској колони вероватно неће смети да буде већа јединица од чете, а одстојање између колона које се крећу по истој маршрути мораће да буде приближно дневном, и на крају, покрети јединица нарочито оних које се налазе на већем просторном удаљењу од непријатеља, биће вероватно краћи, али ће се зато и знатно брже изводити, како би се јединице што пре увеле у борбу или заузеле такав распоред који ће их колико-толико обезбедити од извиђања, а самим тим и од непријатељског напада нуклеарним средствима.

Што се тиче маскирања оно је и раније представљало веома значајан чинилац на плану обезбеђења јединица од непријатељевог извиђања и дејства из ваздуха. Поред других познатих мера које су у ту сврху предузимане, партизанске јединице, кад год су им то те-

ренски услови омогућавали, користиле су веће шумске комплексе који су их готово потпуно штитили од угледа из ваздуха. Склањање чак и већих јединица у шуме практиковано је за време одмора као и пред веће акције за које је било потребно концентрисати веће партизанске јединице. У шуме су се, такође, склањали збегови народа и размештале се партизанске болнице. У савременим условима маскирање још више добија на значају и може се тврдити да ће то бити један од најважнијих задатака партизанских јединица у свим видовима борбених дејстава и код сваког тактичког поступка, као и то да ће га јединице морати вршити са подједнаком озбиљношћу и дању и ноћу. Међутим, велико је питање да ли ће се и убудуће у ту сврху моћи за дуже време користити већи шумски комплекси, с обзиром да нуклеарни напади на јединице које се налазе у шумама, поред других ефеката, изазивају и страховите пожаре. Врло је вероватно да се веће партизанске јединице, на пример, батаљони и бригаде, неће моћи дуже време задржавати у шумама, а поготово неће смети да буду прикупљене и концентрисане на малом простору. Па чак и мање јединице, док бораве у шуми, држаће се више њене периферије и солидно ће се обезбеђивати од непријатељевог извиђања, а и закопавати, тј. изграђивати склоништа. То исто важи за збегове народа и партизанске болнице.

Од увек је било познато да је борба у окружењу и пробој из њега представљала најсложенију и најтежу тактичку радњу коју су партизанске јединице, и не само оне, свим силама настојале да избегну, у чему су, бар што се тиче партизанских јединица, углавном успевале. Али, исто тако је тачно да су партизанске јединице, кад су се нашле у окружењу, успевале, у највећем броју случајева, да сачувају компактност и ударну снагу и да се пробију из обруча. Јер, ни непријатељева авијација ни артиљерија, ни оба ова средства заједно, нису могле саме уништити окружену јединицу. Тај задатак примале су на себе пешадијске, а на претходном терену и тенковске јединице, које су у ту сврху морале да постепено и уз велике губитке стежу и сужавају обруч око опкољене јединице, да засецају њен борбени поредак и да је по деловима уништавају. Тај процес трајао је прилично дуго, тако да су за то време партизанске јединице могле да организују отпор и пробој. Међутим, убудуће ситуација ће се у том погледу квалитетно мењати, јер ће свакој јединици, ако је непријатељ окружи на малом простору, претити опасност од потпуног уништења нуклеарним оружјем. Због тога убудуће партизанске јединице не би никако смеле дозволити да падну у окружење. А, ако се то ипак догоди морају се такорећи моментано пробијати, без обзира на губитке које ће претрпети за време пробоја, јер ће они ипак бити мањи од губитака који могу уследити од нуклеарног оружја.

Нуклеарно оружје испољиће, поред већ изнетог, свој утицај и на тактичке поступке јединица у нападу на градове и већа насељена места. Наиме, и раније је важио принцип да се јединице после заузимања града не задржавају у њему, али се и поред тога догађало

да се цела јединица, или њен већи део, задржи у освојеном граду и по неколико дана. Очигледно је међутим, да се таква пракса убудуће мора избегавати. Ако су у питању већи градови и веће јединице, на пример, батаљон или бригада, оне се после освајања града неће смети у њему задржавати, ако желе да избегну нуклеарни напад. Сличан овоме је и проблем одбране градова и насељених места од стране партизанских јединица кад непријатељ располаже нуклеарним борбеним средствима. Велико је питање да ли ће у том случају бити целисходно ангажовање партизанских снага у унутрашњости насељеног места, или ће бити много боље да се одбрана организује на прилазима граду и његовој периферији.

Нуклеарно оружје испољиће, такође снажан утицај на материјално снабдевање и збрињавање не само партизанских јединица, већ и читавог становништва, што представља потпуно нов елеменат у коме ће се и те како морати водити рачуна, како у припреми рата тако и при извођењу борбених дејстава. Општи услови у којима се води партизански рат као што су: делимична или потпуна окупација земље, могућност искоришћења свих материјалних капацитета за вођење рата и др., све ће то бити веома снажно потенцирано употребом нуклеарног оружја које може проузроковати велика пустошења и уништења материјалних добара, нарочито у почетку рата док окупаторове снаге нису извршиле продоре на територију и успоставиле своје гарнизоне, тј. док и саме нису дошле у положај да се снабдевају са територије коју су запоселе. У току рата дејству нуклеарног оружја биће, вероватно, највише изложена материјална добра на ослобођеним територијама као и други рејони који се налазе под контролом партизанских јединица. Највећу опасност представљаће контаминирање животних намирница, у првом реду хране и воде. Због свега тога пред службу снабдевања поставиће се врло сложени задаци од чијег ће решења у великој мери зависити могућности успешног вођења рата.

Иако је тешко унапред рећи шта треба чинити да би се све последице нуклеарних дејстава, ако не отклониле а оно бар ублажиле, ипак је врло вероватно да ће се основна решења морати тражити у три правца: прво, још за време мира треба створити потребне материјалне резерве и за њих изградити подземна складишта на више места на читавој територији; друго, у току рата још више него раније партизанске јединице морају се оријентисати на отимање материјалних средстава од непријатеља, и треће, на ослобођеној територији треба држати само онолико средстава колико је неопходно да се подмире текуће потребе становништва и јединица које се на њој налазе. Контаминирание животне намирнице мораће се најчешће уништавати.

Што се тиче санитетског збрињавања, проблеми ће бити далеко тежи. У првом реду број рањеника и болесника биће знатно повећан, а лечење дуготрајније, због чега ће санитетска служба бити стављена пред врло тешке проблеме.

Пошто ови проблеми спадају у уско стручну медицинску и санитарску проблематику, на њима се нећемо задржавати. Међутим, неке претпоставке се ипак могу учинити, на пример: да ће се у изградњи медицинских кадрова морати прићи на нове специјалистичке профиле; етапе лечења вероватно ће се знатно скратити и упростити; санитарска и медицинска служба биће јединствена и за народ и за војску, како је то било у нашем рату; болесници и рањеници неће се смештати под отвореним небом и по градовима већ по склоништима и, на крају, партизанске јединице, односно њихове санитарске установе, неће смети бити оптерећене великим бројем рањеника, нарочито не тешким и непокретним.

Ово кратко излагање о утицају нуклеарног оружја на борбена дејства партизанских јединица имало је за циљ да се укаже бар на неке основне проблеме који се с тим у вези јављају, и изнесу неке претпоставке о могућности њиховог решавања у савременим условима. Међутим, ради што комплекснијег сагледавања целокупне проблематике у вези са употребом нуклеарних средстава, потребно је рећи неколико речи о још неким конкретним мерама које ће партизанске јединице вероватно морати предузимати да би се заштитиле од непријатељевих нуклеарних средстава. У те мере углавном спадају:

Прво, извиђање непријатеља. Оно представља, свакако, веома важан задатак у склопу свих мера које ће партизанске јединице морати да предузимају ради заштите од дејства непријатељевог нуклеарног оружја. Јер, без података о месту и положају нуклеарних средстава, њиховом квалитету, врсти, тактичко-техничким особинама, послузи, осигурању и др., партизанске јединице неће бити у могућности да предузму ефикасне мере заштите од напада. Због тога све партизанске јединице, без обзира на величину и место где се налазе, и на тактичку радњу коју намеравају предузети, мораће се максимално ангажовати на задацима извиђања непријатеља. У ту сврху користиле се сва расположива средства и могућности које у датом моменту буду стајале на располагању, као што су: специјални извиђачки органи, патроле, становништво, заробљеници, агентурна служба итд. Заправо, свака партизанска јединица и сваки њен орган, поред других задатака, биће обавезни да прикупљају податке о непријатељевим нуклеарним средствима као и о свему оном што је с њима у вези. Разуме се, највећи успех у извршавању задатака извиђања може се очекивати од мањих партизанских јединица које дејствују у дубљој позадини непријатеља, с обзиром да ће се тамо најчешће налазити тактичка нуклеарна средства и уређаји за њихово лансирање. Наравно, задатак извиђања неће тиме бити исцрпен, јер ће партизанске јединице, поред извиђања непријатеља и прикупљања података о његовом атомском наоружању, морати да развију широку мрежу извиђачке делатности и на територији која се налази под њиховом контролом ради прикупљања података о земљишту, метеоролошким условима, контаминираним рејонима као и о свему другом што им може, с једне стране, осигурати заштиту, а са друге, предузи-

мање ефикасних мера за отклањање последица нуклеарног дејства. Кад смо код овог проблема потребно је нагласити да ће у савременим условима партизанске јединице располагати одговарајућим стручним органима за извршавање ових задатака, само морамо имати у виду и то да их никада неће бити довољно за потребе свих партизанских јединица, с обзиром да ће њихов број бити велик. Због тога ће бити потребно да се већи број бораца оспособи за ове задатке, што се може обезбедити и за време мира и у току рата.

Друго, партизанске јединице мораће изузетну пажњу да посвете спречавању непријатељевог извиђања што се може постићи ноћним дејствима, покретима и дејствима по лошим метеоролошким условима, маскирањем, укопавањем, хватањем и уништавањем непријатељевих извиђачких органа и др. Наиме, уколико партизанске јединице буду успеле да остану дуже време неопажене од непријатеља и уколико њихове припреме за борбена дејства задрже висок степен тајности — могу рачунати да ће бити солидно заштићене, с обзиром да непријатељ неће насумце употребљавати тако скупа средства као што је нуклеарно оружје.

Треће, врло значајну меру заштите од дејства нуклеарних средстава представљаће, свакако, укопавање јединица на положајима и израда склоништа за људство кад се јединице налазе ван борбе. Склоништа ће се такође морати радити за смештај рањеника и болесника, као и за чување материјалних средстава. Ова мера је значајна не само с тачке гледишта обезбеђења јединица и установа од непријатељевог извиђања, већ и због тога што су ефекти дејства нуклеарних средстава на заклоњене циљеве знатно слабији од дејства на откритеном земљишту. Због тога ће се ранија пракса да се неке партизанске јединице солидно не укопавају само зато што често мењају место боравка и што дејствују ноћу, морати да у потпуности напусти.

Четврто, сматра се да ће једна од одлучујућих мера ефикасне заштите партизанских јединица бити уништење непријатељских нуклеарних средстава и уређаја за њихово лансирање. Чак се дозвољавају претпоставке по којима партизанске јединице не би требало да уништавају непријатељева нуклеарна средства, већ да их заплене и одмах окрену против њега. Ово су свакако идеалне претпоставке, међутим, треба сагледати какве су реалне могућности партизанских јединица за употребу заплених нуклеарних средстава. Ако се има у виду да су нуклеарна средства и уређаји за њихово лансирање веома технички компликовани да њихово уништење директним нападом са земље из непосредне близине представља опасност и за оне који тај задатак извршавају, наравно ако нису у питању стручна лица, и да партизанске јединице, бар у највећем броју, неће имати тако високо квалификован технички кадар (мада ће морати настојати да оспособљавају стручњаке) онда је велико питање да ли ће се и када партизанске јединице прихватити задатка да, рецимо, група бораца изврши диверзију на нуклеарна средства. Још је мање реална претпоставка по којој би партизанске јединице биле у могућности да заплена

средства одмах употребе. Због свега тога врло је вероватно да ће најуспешнији, а врло често и једини, начин борбе против непријатељевих нуклеарних средстава бити ликвидација послуге на уређајима, поред, разуме се, дејства сопствене авијације по њима.

Пето. Као што би била нереална претпоставка да партизанске јединице у савременим условима неће располагати никаквим формацијским личним или колективним средствима за заштиту од нуклеарних дејстава, још би мање било реално рачунати да ће тих средстава бити у количинама које би задовољиле све потребе. Ово исто важи и за јединице и установе које би биле строго специјализоване за атомску заштиту. И баш због тога што ће партизанске јединице углавном оскудевати и у средствима и у стручњацима, најнормалније је претпоставити да ће оне, ради заштите од нуклеарних дејстава, морати веома широко да примењују разне импровизације и да се користе приручним средствима, нарочито кад се ради о самодеконтаминацији. Уколико се, пак, буде располагало формацијским средствима и специјалним јединицама, њихово коришћење свешће се, вероватно, само на отклањање најтежих последица и то код оних јединица које су највише угрожене. Затроване рејоне партизанске јединице ће у највећем броју случајева обилазити, с обзиром да неће имати ни могућности а ни неке велике потребе да врше деконтаминацију земљишта.

Авијација и хеликоптери. Од завршетка другог светског рата до данас догодиле су се крупне промене у развоју савремене авијације, што се добрим делом може објаснити појавом нуклеарног оружја и других средстава за масовно уништавање, која су одредила правац развоја авијације и одредила њену улогу у евентуалном будућем рату. С тим у вези карактеристично је да су једно време у војним круговима, нарочито неких великих сила, вођене врло живе дискусије о томе да ли у новим условима авијацију треба уопште развијати као борбено средство, с обзиром да су нуклеарно оружје и ракетна техника готово у потпуности преузели задатке које је у прошлости извршавала авијација, нарочито стратегијска. Може се рећи да дискусије о томе још увек трају али су већ ушле у такву фазу у којој углавном нико више и не поставља тако екстремна питања: да ли авијација треба или не треба да постоји као борбено средство. Наиме, изгледа да се дошло до сасвим реалног закључка да авијација и даље задржава нека специфична својства и предности који не могу бити у потпуности замењени нуклеарним и другим средствима, што значи да она остаје, само се поставља питање њене улоге у оквиру оружаних снага. Војни кругови неких земаља, и не само они, сматрају на пример, да ће авијацији у евентуалном будућем рату припасти помоћна тј. другогостепена улога; други, пак, заступају тезу да ће и даље имати прворазредни значај, а има и таквих који сматрају да се она јавља као основно средство тзв. одмазде, што значи као главно средство стратегије у евентуалном будућем рату. Но, без обзира на овако опречна теоретска гледишта која, истина, нису остала без извесног утицаја и на решење практичних проблема везаних са изградњом ваздухоплов-

них снага у појединим земљама, ситуација је данас таква да се авиони све масовније производе, а у техничком смислу и тактичком погледу стално усавршавају. За нас је управо питање квалитета савремене авијације и најинтересантније, с обзиром да она као борбено средство није нова појава и да смо кроз властиту праксу имали прилике да се упознамо са њеним утицајем на борбена дејства партизанских јединица.

Захваљујући огромном напретку науке и технике, првенствено електронике, радарске технике и аеродинамике, савремена авијација, и то мање-више све врсте авиона, данас је квалитетно друкчија од оне која је била у употреби за време другог светског рата. Уместо клипног четворомоторног авиона који је био најсавршеније борбено и транспортно средство у ваздухопловном наоружању водећих армија у прошлом рату, појавиле су се нове машине чија је брзина равна па чак и већа од брзине звука, са великим акционим радијусом и плафоном пењања. Поред тога савремени авион, било да је реч о ловцу или бомбардеру, оспособљен је за летење и дејство по сваком времену и у свако доба дана. Захваљујући техничком савршенству инструментата (радио и електронским средствима) који су уграђени у саму машину, савремени авион је у могућности да потпуно самостално проналази циљеве на земљи и у ваздуху и да врло прецизно дејствује по њима, и то са великих висина. Овакав авион срећемо данас у оним армијама које су у стању да их производе, купе или на други начин набаве. А што се тиче великих сила, оне су клипну борбену авијацију готово потпуно избациле из наоружања и прешле на масовну производњу млазних и турбо-млазних авиона. Нарочито се запажа све масовнија производња транспортних авиона која треба да омогући брзо преношење материјалних средстава и људства на што веће даљине. Све ово говори да и партизанске јединице у евентуалном будућем рату морају рачунати да ће имати посла управо са оваквом авијацијом, без обзира што се овде-онде још могу чути мишљења да ће непријатељ у борби против партизана употребљавати претежно клипну авијацију, наводно због тога што савремени авион, због своје брзине и других захтева (модерни аеродроми, дугачке полетно-слетне стазе итд.), неће бити ефикасан против циљева као што су партизанске јединице пошто су мале, брзо се крећу, мењају места боравка итд. Овакве претпоставке тешко се могу одржати. Најиме, у борби против партизана може се употребити свака авијација, поготово ако партизанске јединице не располажу одговарајућим противавионским средствима, али очиту предност има савремена авијација, јер она не само што је бржа и прецизнија од клипне, већ је способна да носи и највеће атомске бомбе од којих, као што је већ истакнуто, партизанске јединице неће бити поштеђене. Против клипне авијације партизани се могу борити и класичном противавионском артиљеријом па чак и пушкама, док су за ефикасну борбу против савремене авијације потребна адекватна средства којима они ни убудуће вероватно неће располагати.

Што се тиче хеликоптера ваља нагласити да су они од средстава за пребацивање курира у другом светском рату прерасли у врло

савремено транспортно средство способно за преношење комплетних ваздушно-десантних јединица на велике даљине и за њихово искрцавање на сваком терену. Ова чињеница сама по себи говори какву опасност за партизанске јединице могу представљати хеликоптери као ваздушно-десантно средство. Док је за спуштање падобранских и једриличарских десаната потребан раван и откривен терен, као и рејони релативно широких размера (зависно од величине падобранске јединице), дотле се хеликоптерски десанти могу искрцати на свакој тачки, без обзира на рељеф земљишта. Другим речима то значи да ће их непријатељ веома широко примењивати у борби против партизана. Није, такође, за потцењивање ни улога коју хеликоптери могу одиграти у снабдевању одсечених или од база сувише удаљених непријатељских јединица, као и њихова улога у евакуацији рањеника и болесника. Опасност која прети од хеликоптерских ваздушних десаната поставља пред партизанске јединице врло сложене задатке у погледу организовања и извођења противдесантне одбране, нарочито кад је у питању одбрана слободне територије на којој се из већ наглашених разлога не могу лоцирати јаче партизанске снаге. Због тога, поред убичајених мера: појачаног извиђања, тајности покрета и другог, читав народ и јединице које се налазе на слободној територији мораће да буду организовани и припремљени да у свакој прилици могу прихватити борбу против непријатељских ваздушних десаната. Пошто је нормално претпоставити да ће непријатељ употребљавати мање хеликоптерске десанте у ближој дубини борбеног поретка партизанских јединица, без обзира да ли ове нападају или се бране, свака партизанска јединица мораће, вероватно, да одвоји један део снага, свакако мањи, који ће имати задатак да се обрачунава са непријатељским ваздушним десантима. Тај обрачун мораће бити брз, одлучан и дефинитиван. Свако одуговлачење крије у себи опасност да партизанска јединица падне у окружење, с обзиром да ће непријатељ увек вршити десант у комбинацији са другим дејствима са земље и из ваздуха. А његова средства су таква да може не само обезбедити успешно спуштање десанта, већ и његово брзо спајање са снагама које наступају с фронта, поготово ако се ради о земљишту које је погодно за употребу оклопних и мото-механизованих јединица. Због тога ће партизанске јединице које дејствују у равници бити много осетљивије на ваздушне десанте, упркос чињеници да је њихова употреба и технички и тактички могућна на сваком терену.

Оклопне јединице, било да се ради о тенковима, транспортерима или оклопним аутомобилима, заузимају истакнуто место у структури оружаних снага свих великих и индустријски развијених земаља и већ данас су код неких армија копнене снаге практично претворене у оклопне и мото-механизоване формације, а појам пешадије у класичном смислу код неких армија више и не постоји. За велике армије, са јаким економским и индустријским потенцијалом, које су опремљене нуклеарним оружјем и другим средствима за масовно уништавање, оваква концепција развоја копнених снага у потпуности одговара

њиховим војним доктринарним и основним захтевима савременог рата. Наравно, при свему томе треба имати у виду да и у овим армијама постоје специјалне јединице које су намењене за борбена дејства на теренима непроходним за технику, само је њихов број у односу на оклопне и мото-механизоване јединице јако мали, пошто се сматра да постоји довољно других средстава (првенствено нуклеарно оружје и ваздушни десанти) са којима се и на непроходном терену може изборити решење без или са ангажовањем малог броја јединица копнене војске брдских формација. Колико је ова теза исправна ствар је за дискусију, али је сигурно да у савременим условима партизанске јединице морају рачунати као са готовом чињеницом да ће непријатељ против њих масовно употребљавати оклопне јединице, разуме се, на земљишту које омогућава њихову употребу. Заправо, врло је вероватно да у равници неће ни дејствовати друге непријатељске копнене формације, осим оклопних и мото-механизованих. Ако је ова претпоставка реална онда се с правом може поставити питање каква је перспектива борбених дејстава партизанских јединица у равницама и на маневарском земљишту. Очигледно је да ће ситуација у том погледу бити знатно неповољнија од оне какву смо имали у току другог светског рата кад оклопне јединице нису биле тако масовно заступљене не само против партизана, него уопште. Само нас то никако не би смело навести на закључак да ће борба партизанских јединица у равници, у савременим условима, бити онемогућена. О томе се уопште не ради, већ се поставља питање на који начин ће бити могућно, ако не лишити, а оно бар донекле умањити предности непријатеља које му доносе оклопне јединице у борби против партизана у равници, и шта треба учинити да отпор буде успешан и у таквим условима.

Врло је вероватно да се решење овог проблема мора тражити, пре свега, у рушењу и запречавању које мора узети веома широке размере, много веће него што је то био раније случај, кад је у равници дејствовала углавном непријатељева пешадија; затим у већој маневарској способности јединица, што поред осталог значи да у равници, по правилу, не би требало ангажовати крупније партизанске јединице; партизанске јединице које буду дејствовале на терену проходном за технику биће потребно солидно наоружати и опремити противоклопним средствима, нарочито ручним реактивним бацачима, експлозивом и средствима од запаљиве смесе, што се мора обезбедити још за време мира и у току рата заплењивањем од непријатеља, и на крају, све партизанске јединице кад се налазе на положајима у равници мораће

посебну пажњу да посвете организовању противоклопне одбране. Ко-муникације морају бити темељито порушене без обзира на то што ће се та мера негативно одразити и на употребу сопствене технике, с којом партизани у савременим условима треба, такође, да рачунају. Јер, предност непријатеља у техници биће вероватно таква да ће се партизанима ова мера и жртва свакако исплатити.

На крају излагања о утицају савремених борбених средстава на партизанска дејства могућно је извући два основна закључка и то:

Прво. Иако су партизанске јединице због саме природе и карактера партизанског рата у релативно повољнијем положају од других, нарочито што се тиче могућности непријатеља да против њих употреби нуклеарно оружје, оне су ипак јако осетљиве на дејство савремених борбених средстава, што пред партизанску тактику поставља нове и врло сложене проблеме.

Друго. Без обзира на то што савремени услови доносе и нове проблеме, целокупне претходне анализе, закључци и оцене овде изнете потврђују изванредан значај искустава минулих партизанских ратова и партизанских дејстава, а у првом реду нашег народноослободилачког рата за савремену теорију партизанског ратовања.
